

BLOQUE 2: COÑECEMENTO E REALIDADE

UD 6: O COÑECEMENTO HUMANO

1.- INTRODUCCIÓN Á EPISTEMOLOXÍA

1.1.- Epistemoloxía: Parte da filosofía que estuda o coñecemento humano; Que coñecemos? Como o coñecemos? Cales son as capacidades cognitivas e como as usamos? Que fiabilidade ten o noso coñecemento? Existen límites para o coñecemento humano?

No acto de coñecer sempre hai dúas partes: suxeito coñecedor e o obxecto coñecido. Isto parece unha obviedade pero será moi importante nas distintas teorías do coñecemento.

E dúas facultades de coñecemento: a razón e os sentidos. Ao longo da historia do pensamento, os filósofos falan das distintas facultades para coñecer. Uns pensaron que era máis importante a razón, outros que eran os sentidos e algúns que o importante era a combinación de ambas dúas. A seguinte táboa explica estas posicións:

RAZÓN	SENTIDOS
Proporciona coñecemento racional	Proporciona coñecemento sensible
É abstracta: traballa con conceptos universais afastados dos casos concretos	É empírica: é o resultado do procesado de datos extraídos de casos concretos que nos chegan a través dos nosos sentidos
Traballa con: universais son conceptos creados a partir da abstracción das características comúns dos obxectos sensibles que coñecemos, aos que lles damos entidade propia: existen	Os universais non existen pero son útiles para falar e argumentar, por iso os usamos e facemos como se existiran realmente
Os filósofos racionalistas pensan que é o único coñecemento real é o que proporciona a razón e que os sentidos son enganosos e non debemos fiarnos deles	Os pensadores empiristas rexeitan a especulación da razón por estar alonxada e desconnectada da “realidade”; non lle dan fiabilidade porque non parte de nada “real”
Son filósofos racionalistas: Parménides, Platón, Descartes, Spinoza	Son filósofos empiristas: Heráclito, Aristóteles, Hume, Locke

1.2.- Grados do coñecemento: clasificamos o coñecemento segundo a súa **fiabilidade**:

SABER	Consiste nun coñecemento sólido e seguro. É un saber “obxectivo” que pode ser comprobado e corroborado
CRENZA	Supón un compromiso con aquilo que cremos certo : temos confianza en que aquilo no que cremos sexa realmente certo. Esta crenza está apoiada en algo exterior a nós: hai algo fora de nós (obxectivo) que fainos pensar que aquilo é certo. Pero Carecemos de probas obxectivas co abalen totalmente.
OPINIÓN	Supón un compromiso con aquilo que cremos certo : temos confianza en que o aquilo no que cremos sexa realmente certo pero non está apoiada en algo exterior/obxectivo, senón que só é unha intuición, un

	sentimento interno. Carece de toda proba obxectiva e contrastable.
DÚBIDA	É a forma máis pobre de coñecemento. Só un mínimo grado por enriba da ignorancia. O noso obxecto de coñecemento non supón ningún compromiso pola nosa parte: non temos confianza na súa certeza, non somos capaces de negar nin afirmar. Carece de toda proba obxectiva e contrastable.
IGNORANCIA	Falta/ausencia de calquera tipo de saber. Carece incluso de obxecto: nin sei como é, nin se é ou non é.

1.3.- Principais métodos de coñecemento

Un método de coñecemento é o *traxecto ou vía pola que transitamos para acadar o coñecemento da verdade*. Os filósofos ao longo da historia do pensamento foron ideando diversos métodos, elixindo uns e descartando outros por perniciosos e/ou erróneos.

Os máis relevantes son:

1.3.1.- Método Analítico-Sintético. Ideado no *Discurso do Método* do francés R.Descartes nos albores do s.XVII. Supón un intento radical de repensar todo o saber anterior e de superar erros formais do coñecemento. O método ten dúas fases: a descendente onde repudia todo coñecemento anterior por acríptico e por falta de probas que aseguren a súa certeza; e outra ascendente na que, despois de destruír todo o sabido, volve a construír todo o aparello do coñecemento pero agora contrastado.

O método desenrólase en catro pasos:

- Análise: Descomposición dos grandes problemas irresolubles nas partes máis pequenas que podamos para poder identificar e recoñecer os problemas.
- Evidencia: Unha vez descomposto todo, é dicir posto todo en dubida, atoparemos unha verdade mínima que faráenos evidente á nosa mente da que non poderemos dudar (Ex: *Penso, logo existo*).
- Síntese: Dende esa única e mínima verdade, iniciamos a reconstrución revisando cada conexión e cada consecuencia por non dar por bo nada que non estea comprobado.
- Enumeración/Revisión: Na nosa ascensión na reconstrución do edificio do saber, hai que “parar” e revisar constantemente para evitar erros

1.3.2.- Método transcendental. Pensado por Kant no século XVIII. Supón unha revolución na maneira de entender o coñecemento. O método transcendente supón un cambio na perspectiva: deixa de ser o obxecto quen “emite” as súas características que son captadas polo suxeito pasivamente, e pasa a ser este último quen ten o papel activo ao imprimir as características propias no obxecto. O suxeito imprime a súa maneira de coñecer ao obxecto. Os obxectos terán pois as **características propias da maneira de coñecer humana**. A este cambio de perspectiva denomínaselle **xiro copernicano**.

1.3.3.- Método Dialéctico. Pensado polo filósofo alemán Hegel no século XIX. Consiste nunha especie de diálogo ou escalada que vai tecendo toda unha rede de coñecemento. Hegel dirá que o método de coñecemento é dialéctico porque a realidade é dialéctica. Como funciona este método: na realidade só vemos fenómenos opoñéndose entre eles, a cada argumento proposto hai outro que se lle opón. O método hegeliano consiste en non ver isto como unha imposibilidade de avanzar no coñecemento ou de chegar a un consenso, senón como a propia estrutura do saber. Sinala tres fases:

- Teses: un argumento calquera que afirma ou nega algo
- Antítese: inmediatamente xurdirá a opinión contraria que parece que a invalida e crea un enfrontamento

- Síntese: consiste na superación de ámbalas dúas posicións. Non é a vitoria dunha sobre a outra, e tampouco é un termo medio no que poidan coincidir; é a integración de ámbalas dúas posicións nunha terceira categoría. Desta maneira o coñecemento supera oposicións e pode avanzar. A síntese convértese inmediatamente nunha nova tese que será rebatida por unha nova antítese; esta oposición será superada por unha nova síntese. E así vaíse forxando a rede do coñecemento.

Exemplo:

Tese (Afirmación): Os fillos obedecen aos pais (submisión).

Antítese (Negación): Os fillos rebélanse, negando esa obediencia.

Síntese (Superación): Establécese unha nova relación de respecto mutuo e autonomía, superando tanto a obediencia cega como a rebelión total

1.3.4.- Método Fenomenolóxico. O filósofo que pensa este método é o alemán Husserl nos albores do século XX. Está baseado no intento de descubrir o sentido que teñen as cousas para nós. Parte da “intención” que nós imprimimos nos obxectos coñecidos. Non son as características dos obxectos nin as formas de coñecer dos suxeitos as que determinan o coñecemento; non aprehendemos os obxectos como son e tampouco como os captamos. Cando o obxecto maniféstase á conciencia esta pode separar: o obxecto manifestado (o fenómeno) e o xuízo que facemos sobre el (o coñecemento que temos del); pero só é unha separación teórica, nós en realidade coñecemos “impresos” polas nosas experiencias e circunstancias.

1.4.- Concepto de verdade

Relacionado ca validez e autenticidade do coñecemento que adquirimos está o concepto de **verdade**. Discernir que é a verdade é un dos eternos problemas da humanidade. Curiosamente o criterio de verdade (o que nos fai aceptar unha cousa como verdadeira ou non), non parece nin universal nin eterna nin obxectiva nin atemporal. De feito foi cambiando ao longo da historia da humanidade. Hoxe en día conviven maneiras distintas de entendela:

VERDADE COMO CORRESPONDENCIA	Consiste na adecuación entre a realidade e o meu pensamento. É verdade se hai adecuación ou correspondencia e non o é se non a hai. Sempre é a posteriori. Ex: “Lois é alto” (é verdade se adecuáase á realidade de Lois pero non o saberemos ata ver a Lois)
VERDADE COMO CRENZA	Un enunciado é verdadeiro se resulta imposible de dudar racionalmente del. Son as verdades “claras e distintas que se dan como unha intuición da mente.” Ex: “penso logo existo”
VERDADE LÓXICA OU COMO COHERENCIA	Non hai nin verdade nin falsidade nas proposicións illadas. Non ten nada que ver ca realidade por tanto nada fai verdadeira/falsa a unha proposición por si sola. Se cuadra no sistema, se non crea contradición, é verdadeira. Ex: O <i>Principio de non contradición: se A non –A</i>
VERDADE COMO ÉXITO	Un argumento é verdadeiro se consegue éxito e progreso, e é falso se conduce ao fracaso. Para saber da verdade ou mentira dun enunciado hai que consultar os resultados. Ex: <i>Un manual para arranxar un enchufe é verdadeiro se realmente consegue arranxar o enchufe; e é falso se non o consegue.</i>

1.5.- Límites do coñecemento

Realmente ten límites o coñecemento? Hai cousas que o SH non pode dilucidar? Ou co tempo o SH poderá comprendelo todo? Na historia do pensamento os filósofos foron opinando sobre este tema adoptando posicións dende: “o SH xa ten todo o coñecemento en si”, “a vida é un gran esforzo por recuperar un coñecemento que posúe pero que esqueceu”; “nada sabemos ao nacer todo o iremos coñecendo a través dos sentidos”; “o noso coñecemento ven das ideas innatas cas que Deus nos fixo nacer”; “non hai coñecemento científico a relación causa-efecto é unha ilusión”; “os conceptos e os universais non existen, son falsidades”, “o único real é a vida”; etc. A continuación expoñemos algunhas das posicións máis relevantes:

REALISMO vs IDEALISMO	
REALISMO	IDEALISMO
Existe unha realidade obxectiva poboada de obxectos que o suxeito pode coñecer a través dos seus sentidos.	O obxecto do coñecemento humano son as IDEAS. Formas puras ou representacións mentais. A realidade como tal non existe, é un engano dos nosos sentidos.
RELATIVISMO vs PERSPECTIVISMO	
RELATIVISMO	PERSPECTIVISMO
Non existe unha verdade única e absoluta. A verdade é sempre subxectiva depende do suxeito que a coñece. Hai tantas verdades como suxeitos.	Existe unha verdade absoluta aínda que ninguén a posúa en totalidade. A verdade é a suma de todas as verdades por iso ninguén a ten integramente.
DOGMATISMO vs ESCEPTICISMO	
DOGMATISMO	ESCEPTICISMO
O SH pode lograr o coñecemento completo e absoluto da verdade. Denota unha confianza plena na razón. Con educación e esforzo o SH acadará o seu obxectivo: <i>optimismo inxenuo</i>	A razón humana non é suficiente para acadar o coñecemento infalible. Existe unha dúbida indisoluble sobre todo coñecemento. O SH nunca acadará a verdade absoluta se a hai: <i>escepticismo</i>

2.- O COÑECEMENTO CIENTÍFICO

2.1.- Ciencia ao longo da historia

- **As Orixes** (Grecia): non existe o concepto de ciencia moderna. O saber racional (non mitolóxico) é a filosofía. A filosofía é *sophia* o saber teórico máis nobre e absoluto. O que eles chamaban *episteme* que é o máis parecido ao saber científico, forma parte de ese corpo. Os primeiros filósofos son científicos e os primeiros científicos son filósofos. A ciencia aínda non é empírica, só é racional. A explicación do mundo, dos ceos, do movemento, da natureza, do ser humano, todo forma parte do saber filosófico.

- **Idade Media**: tampouco existe ao concepto de ciencia moderna. Pero agora o saber xa non é racional senón que está supeditada á fe. As sagradas escrituras marcan o que é certo e o que non. A filosofía e a ciencia (que seguen unidas nun corpo único que é o saber racional) non poden afastarse do **saber revelado**. Neste tempo non hai nada novo que descubrir; toda a verdade xa está revelada e transmitida aos homes na Biblia, o único que hai que facer é saber lela e entendela.

- **Ciencia Moderna**: é o verdadeiro nacemento da ciencia no sentido que hoxe a entendemos. Aparece entre os séculos XV e XVII, denomínase **revolución científica** e caracterízase por:

- Separación definitiva de razón e fe,
- Abrande fundamentalmente á matemática, física e astronomía
- Inicio do uso da **experimentación** como elemento imprescindible para considerarse saber científico
- Todo o que non é cuantificable e expresable en linguaxe matemática queda excluído do ámbito da ciencia e considerado pensamento subxectivo e paracientífico
- A humanidade vive un período de total optimismo e confianza, pensa que é cuestión de tempo acadar o saber absoluto e obxectivo
- Culmina con a figura de Newton
- A teleoloxía non é unha ciencia; só a fe permítenos crer en Deus

- Ciencia Contemporánea:

- Durante o século XIX e principios do XX, as chamadas **ciencias sociais**, abandonan o corpus da filosofía e convértense en “ciencias” (saberes) autónomos cas súas propias regras, hipótese e os seu corpo de contidos.

- A ciencia, entendida como coñecemento infalible, vai tomando unha mirada máis pesimista sobre o saber; revélase incapaz de facer predicións veraces máis aló de *a moi curto prazo* e nun espazo controlado. Pouco a pouco desaparece o optimismo da Ilustración, desdibuxándose a liña entre coñecemento obxectivo (científico) e subxectivo (ou paracientífico, filosófico, etc). O século XX faise consciente de que:

- . a maioría das ciencias non poden ser sometidas integramente a experimentación
- . as teorías científicas albergan no seu propio interior interrogantes irresolubles
- . o saber non é absoluto e varía en cada paradigma
- . as novas ciencias (as sociais) non encaixan no ríxido molde que marcou a ciencia moderna

2.2.- Elementos constructores da ciencia moderna: a ciencia moderna constrúe o saber como un edificio a partires de:

- **Conceptos:** entidades abstractas que constrúe o noso cerebro a partires de casos concretos e que permite: identificar, diferenciar e comparar os obxectos da realidade.
- **Leis:** é a expresión de relación regular, constante e invariable que podemos observar que se produce entre os obxectos observables.
- **Teorías:** corpo coherente de coñecementos conformado por un conxunto de leis coherentes entre elas. As teorías fan referencia a un conxunto moi amplo de fenómenos.

2.3.- Clasificación das ciencias

CIENCIAS FORMAIS		CIENCIAS EXPERIMENTAIS	
matemáticas	lóxica	naturais	sociais
		Física, Química, Biología, Xeoloxía, Botánica, Anatomía, Arqueoloxía ...	Psicoloxía, Socioloxía, Economía, Dereito, Ciencias Políticas ...

2.4.- O Método científico

2.4.1.- Método científico clásico: ten dúas fases:

- **Fase inductiva:** consiste en establecer leis e principios xerais a partir de datos obxectivos observados:
 - . Observo
 - . Realizo unha xeneralización
 - . Formulo un enunciado universal = unha lei

Necesariamente:

- . O número de casos observados ten que ser elevado
- . Os casos deben incluír circunstancias diversas nas que se da ou non se da o fenómeno observado
- . Non debe de haber casos contraditorios: as veces cúmprese e outras non

- **Fase dedutiva**: tomamos unha lei universal e a imos comprobando en casos concretos.

Problemas:

- . Sempre quédannos casos sen considerar
- . Sempre se parte de leis que xa existen e por tanto estamos condicionados
- . Cantas veces tense que cumprir (cantos casos) para considerar a lei válida

2.4.2.- Método científico moderno

Chamado **método hipotético-dedutivo**, ideado por Galileo como alternativa ao método aristotélico que estaba establecido e que xa non cumpría as expectativas. O método tiña dúas fases:

- . unha descendente ou **hipotética**
- . outra ascendente ou **dedutiva**

O método funciona da seguinte maneira:

1.- Aparición de un problema	
2.- Recompilación de datos empíricos (cantos máis e máis dispares mellor)	
3.- Formulación de unha hipóteses	
4.- Dedución de consecuencias	
5.- Comprobación experimental da hipóteses formulada	
6.- Cúmprese a hipóteses	6'- Non se cumpre
7.- Confirmación da hipótese	7'- Rexeitamento da hipótese
8.- Convértese nunha lei	8'- Volta ao punto 3 (nova hipótese)

2.5.- Criterios de demarcación: é o criterio para clasificar/distinguir que se pode considerar científico e que non. Temos dous criterios:

- **Verificación**: comprobamos a través da experiencia que *o que establece unha lei realmente cúmprese*. **Problemas**:

- . nunca podemos chegar a verificala de todo, xa que o número de casos “verificados” sempre son limitados
- . só confirmamos casos en positivo (casos que se cumpren) pero non buscamos casos nos que non se cumpre

- **Falsación**: consiste precisamente en buscar casos nos que non se cumpra a lei. Xa sabemos que hai moitos casos nos que se cumpre pero isto non é significativo; o importante é buscar un só caso no que non se cumpre. De esta maneira podemos descartar hipóteses con bastante rapidez. É moito máis eficaz.